
ДО ЮВІЛЕЮ ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА ЛЕСКОВА

Цього року 80-у річницю відзначає відомий археолог, доктор історичних наук, член-кореспондент Німецького археологічного інституту О.М. Лесков.

Олександр Михайлович народився 19 травня 1933 р. у Харкові. 1955 р. закінчив історичний факультет Харківського державного університету з «червоним» дипломом. В університеті він визначився з археологічною тематикою досліджень, написав перші статті, пов'язані з майбутньою дисертацією. 1955 р. О.М. Лесков вступив до аспірантури Інституту археології АН УРСР, де у відділі первісної археології під керівництвом С.М. Бібікова досліджував тему «Таврська культура в Гірському Криму». По закінченню аспірантури був зарахований до відділу скіфо-сарматської археології на посаду молодшого наукового співробітника, 1961 р. захистив кандидатську дисертацію та згодом видав її (Горный Крым в первом тысячелетии до нашей эры. — К., 1965).

У 1959—1961 рр. Олександр Михайлович провів розвідки на Керченському півострові, надалі керував великими новобудівними експедиціями: Південно-Українською (1961—1963) і Керченською (1964—1967). У травні 1967 р. після призначення відповідальним за організацію та проведення госпдогвірних робіт на новобудовах ініціював розвиток новобудовних експедицій в Інституті археології АН УРСР і відповідну структурну реорганізацію. 1967 р. О.М. Лесков домігся від Міністерства меліорації СРСР виділення близько мільйона карбованців на організацію та проведення новобудовних експедицій у зоні будівництва зрошувальних систем на півдні України. Одержані кошти уможливили організацію в Інституті археології спеціалізованого новобудовного відділу, який очолив заст. директора Інституту з наукової роботи Ю.М. Захарук. У ті часи безпартійному Лескову довірити керівництво відділом було неможливо. В 1968 р. він очолив найбільшу в Україні Каховську новобудовну експедицію. В серпні 1971 р. за ініціативою О.М. Лескова Херсонська, Запорізька та Київ-

ська експедиції були реорганізовані в постійнодіючі експедиції на правах відділів.

Варто відзначити і визначні археологічні відкриття ювіляра в ті роки — розкопки першого в історії археологічних досліджень Широцького могильника білозерської культури в Херсонській обл., дослідження Кіровського поселення, яке й досі лишається еталонною пам'яткою доби пізньої бронзи Східного Криму. Археологічна вдача була на його боці і при дослідженні скіфських поховань у курганах Східного Криму та Херсонщини біля сіл Іллічеве, Архангельська Слобода, Любимівка тощо. Серед кількох сотень могил скіфської доби експедиціями, керованими Лесковим, були розкопані й «золоті поховання», що суттєво збагатили Музей історичних коштовностей України. У 1971 р. за визначні відкриття на новобудовах півдня України Олександр Михайлович був відзначений премією ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР.

У 1969 р. Лесков був призначений відповідальним секретарем головної редколегії тритомника «Археологія Української РСР», що готувався до друку (Т. 1 і 2 — К., 1972; Т. 3 — 1975). Головним його завданням була максимальна уніфікація поданих до томів текстових, картографічних і ілюстративних матеріалів. Крім того, Лесков був членом редколегії 1-го тому та автором розділу «Зрубна культура». Проте О.М. Лесков виявився єдиним членом головної редколегії, який не одержав Державну премію України за цей тритомник.

У 1973 р. через інститутські інтриги й за надуманим політичним приводом (прояви сіонізму в експедиції) в руслі загальної політичної реакції в Україні, що настала в результаті зміни партійного керівництва в республіці, О.М. Лескова звільнили з Інституту, а його експедицію фактично знищили. Українська археологія втратила талановитого вченого та чудового організатора. Самому О.М. Лескову ледь вдалося влаштуватися на роботу в Інститут кібернетики АН УРСР, де попри все він писав докторську дисертацію.

1974 р. вчений переїхав до Ленінграда, де до 1981 р. працював у Музеї історії релігії та атеїзму. Вперше зайнявшись музейною роботою на

скромній посаді старшого наукового співробітника відділу «Походження та ранні форми релігії» Олександр Михайлович і тут проявив неабиякі здібності організатора: підготував нову постійну експозицію з теми походження та ранніх форм релігії, а 1977 р. очолив створений за його ініціативою редакційно-видавничий відділ Музею, був також відповідальним редактором збірника «Актуальные проблемы истории религии и атеизма» (при ньому вийшло п'ять випусків цього видання). Не припинялася в Ленінграді й наукова діяльність ювіляра. За шість «пітерських» років Лесков зміг «з другої спроби» захистити докторську дисертацію в Інституті археології АН СРСР у Москві на тему «Заключительный период эпохи бронзы на юге Украины» (1975) і видати чотири монографії, дві з яких вийшли в Німеччині (одна спільно з В.С. Бочкарьовим) у відомій серії РВФ (Prähistorische Bronzefunde).

1981 р. Міністерство культури СРСР прийняло рішення про створення відділу археології в Державному музеї мистецтва народів Сходу, за яким О.М. Лескова перевели з Ленінграда до Москви на посаду завідувача цього відділу. Першочерговим завданням відділу стала організація охоронно-рятувальних археологічних експедицій на Північний Кавказ. Влітку—восени 1981 р. Кавказька археологічна експедиція Музею провела свої перші роботи на теренах Адигеї та здобула цінні матеріали по стародавніх і середньовічних культурах Північно-Західного Кавказу.

Найяскравішим відкриттям перших років роботи Кавказької експедиції був комплекс пам'яток біля аула Уляп, який складався з метовських могильників VI—IV ст. до н. е. та підкуртанних святилищ IV ст. до н. е., досліджений у 1981—1983 рр. Розкішні знахідки з Уляпу стали основою численних виставок, організованих Лесковим у 1985—1991 рр., які експонувались у Москві, Краснодарі, Майкопі, а також об'їздили половину Європи й побували за океаном у Мексиці та Колумбії.

1985 р. Державний Комітет з науки та техніки виділив Музею додаткові цільові асигнування для розширення охоронно-рятувальних досліджень пам'яток культури та мистецтва, що руйнуються. Одночасно з дослідженнями на Північному Кавказі відділ історії матеріальної культури розпочав роботи в Середній Азії та на Чукотці. 1983 р. була організована Середньоазійська археологічна експедиція, а 1986 р. — Чукотська. Через розширення тематики та обсягу наукових досліджень у 1985 р.

у відділі були створені два сектори: сектор археології Кавказу та сектор археології Середньої Азії, дещо пізніше був створений сектор Чукотки та Сибіру. Відзначимо, що створений О.М. Лесковим відділ благополучно пройшов усі випробування буремних «перебудовних» і «постперебудовних» років і досі плідно працює.

Ще одне з дітищ організаторського таланту Лескова — Північно-Кавказька філія Музею сходу в Майкопі, започаткована 1986 р. за його ініціативою, а завершена з відкриттям постійної експозиції лише недавно, 2010 р. Солідна споруда музею з великою експозицією та виставковою площею швидко стала важливим осередком культури та мистецтва на Північному Кавказі.

Після від'їзду дочки з родиною до США О.М. Лесков 1997 р. переїхав за океан, де продовжує наукову та викладацьку роботу в Каліфорнійському (Берклі), Техаському (Остін) і Пенсильванському (Філадельфія) університетах. Провідна тематика його публікацій і лекцій лишилася незмінною — археологія півдня Східної Європи. В 2005—2007 рр. за грантом Фонду Фулбрайта О.М. Лесков читав лекції в Київському, Харківському та Таврійському університетах. Одне з останніх наукових досягнень — монографія «The Maikop Treasure» (Philadelphia, 2008), в якій він зібрав і проаналізував старожитності з чотирьох музеїв світу (двох німецьких і двох американських) з Півдня Росії з колекції Мерля де Массіно, що була

вивезена за кордон у першій чверті ХХ ст. та відома в науці як Майкопський скарб.

Нині в науковому доробку ювіляра понад 100 різноманітних публікацій, зокрема 20 монографій, альбомів і каталогів, виданих у Росії,

Україні, Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Італії, Мексиці та США.

Бажаємо Олександрі Михайловичі міцного здоров'я, нових наукових досягнень і публікацій.

С.В. ПОЛІН, В.Р. ЕРЛИХ

ПАМ'ЯТІ ПІІ ГУЛЬДАГЕР БІЛЬДЕ (11.02.1961—10.01.2013)

10 січня 2013 р. не стало відомого археолога, фахівця в галузі античної археології, професора Орхуського університету (Данія), чудової людини Пії Гульдагер Більде. Більша частина життя дослідниці була пов'язана з відділом класичної археології одного з найбільших університетів Данії — Орхуського, де вона працювала від 1993 до 2013 рр., у 1994—2002 рр. очолювала університетський Музей давнього мистецтва, який перетворила на визначний навчально-культурний центр, відомий на всю Європу. Основним напрямом наукових інтересів Пії Гульдагер Більде на той час були матеріальна культура, історія та релігія Середземномор'я елліністичного та римського періодів. Як польовий археолог вона відома розкопками в Римі та на півночі Італії.

Але від 2002 р. дослідниця повністю присвятила себе античній культурі Причорномор'я. Відтоді впродовж 12 років вона очолювала дослідницький центр із вивчення історії та археології регіону Чорного моря (*Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies*) при університеті в Орхусі. Саме за ініціативою Пії Гульдагер Більде були здійснені два великі проекти, пов'язані з нашою країною: «Нижнє місто Ольвії (сектор НГС) у 6 ст. до н. е. — 4 ст. н. е.» (2003—2006 рр.) і «Джарилгацький пошуковий проект» (2007—2010 рр.). Вагомим внеском у європейську науку стало фундаментальне двотомне спільне дансько-українське наукове видання «The Lower City of Olbia (Sektor NGS) in the 6th century BC to the 4th Century AD», ed. N.A. Lejpuskaja, Pia Guldager Bilde, Jakob

Hojte, V.V. Krapivina & S.D. Kryzickij. — Aarhus, 2010, яке вийшло в серії BSS (Black Sea Studies, Aarhus University Press). Ця серія стала результатом роботи Центру причорноморських досліджень, а 14 томів наукових праць — значним внеском у європейську археологію. Підсумком роботи центру стала узагальнююча праця, присвячена археологічним дослідженням басейну